

Desinformation som propaganda /

Törnqvist, Kurt,

bP 505/110

LP
505

M E D D E L A N D E

Nr 110

Oktober 1984

DESINFORMATION SOM PROPAGANDA

Martin, L. John: DISINFORMATION AS A FORM
OF PROPAGANDA: AN INSTRUMENTALITY IN THE
PROPAGANDA ARSENAL.
POLITICAL COMMUNICATION AND PERSUASION,
Volume 2, Number 1, 1982, ss 47-64

Referat av

Kurt Törnqvist och Anna-Karin Edberg

BEREDSKAPSNÄMNDEN FÖR PSYKOLOGISKT FÖRSVAR

MEDDELANDE

OKTOBER 1984

NR 110

BESTYRRELSEN

Meddelandet utgives av Svenska
Medicinska Fakulteten vid
Karolinska Institutet i Stockholm.
Redaktör: Docent i Medicin
Göran Wasth, Karolinska Institutet,
S-141 86 Huddinge.

1984

Meddelandet utgives av Svenska

BEFÄHETSSTYRELSEN FÖR HÄLSÖRNINGEN

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida
FÖRORD	2
1. Vad är desinformation?	3
2. Västerländsk desinformation	4
3. Sovjetisk desinformation	5
4. Hur effektiv är desinformation?	8
5. Hur kan desinformation motverkas?	9
BEREDSKAPSNÄMNDENS SENASTE MEDDELANDE	11

FÖRORD

Desinformation är ett begrepp som under senare år blivit alltmer aktuellt när det gäller propaganda och psykologisk krigföring. Men ofta ges det en alltför omfattande innebörd och används om all missvisande eller vinklad information. Det finns därför ett behov av en mera distinkt definition av begreppet desinformation. Den är nämligen en av många metoder för propaganda och utmärks av speciella karakteristika. Ett av dessa är att den kan användas såväl i fredstida propaganda som i psykologisk krigföring under krig.

En annan oklarhet ifråga om desinformation är problemet om dess omfattning. Vi vet egentligen inte hur omfattande eller hur ringa användningen av desinformation är, eftersom det endast är den desinformation som blir avslöjad som vi känner till. Såvitt vi kan bedöma har desinformation hittills endast förekommit i enstaka fall i den propaganda som riktats mot Sverige. Däremot har den ingalunda varit ovanlig i stormakternas propagandakrig mot varandra i såväl fred som krig.

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar har bl a till uppgift "att följa utvecklingen och bedriva forskning på den psykologiska krigföringens område". För att främja detta syfte har vi ansett det önskvärt att referera L John Martins artikel om desinformation som propagandainstrument. I denna ger han bl a begreppet en mer avgränsad och bestämd innebörd och lämnar åtskilliga exempel på användningen av desinformation i stormakternas propagandakrig.

Martin är professor i journalistik vid University of Maryland, USA. Han har författat boken *International Propaganda: Its Legal and Diplomatic Control*, redigerat skriften *Propaganda in International Affairs* samt skrivit och redigerat ett flertal andra böcker och artiklar om internationell och politisk kommunikation.

Stockholm i oktober 1984

Kurt Törnqvist   Anna-Karin Edberg

DESINFORMATION SOM PROPAGANDA

L John Martin

1. Vad är desinformation?

Desinformation har tilldragit sig ökad uppmärksamhet i diskussionen om vårt psykologiska försvar under senare år. Det kan därför vara av intresse att redogöra för de synpunkter som professor L John Martin framfört i den internationella tidskriften POLITICAL COMMUNICATION AND PERSUASION.

Det råder en viss oklarhet om vad och hur mycket begreppet desinformation omfattar. Ofta används uttrycket om all slags missvisande information. Ibland inbegrips även manipulering av utländska massmedier, användning av hemliga radiostationer och inflytelseagenter, manipulering av demonstrationer osv.

Detta är dock att ge begreppet en alltför vittomfattande innebörd. Desinformation som en påverkansmetod är baserad på förfalskade dokument eller påhittade händelser, understryker Martin. Desinformation innebär alltså medvetet falsk information. Källan eller ursprunget till uppgiften är alltid okänd. Det är det förfalskade eller medvetet osanna budskapet från en okänd källa som skiljer desinformation från annan propaganda.

Desinformation kan sägas bestå av två moment, påpekar Martin: 1. Att fabricera lögnar eller förfalskningar; 2. Att sprida eller publicera dem i syfte att påverka allmänhetens attityder i en riktning som är förmånlig för propagandisten. Avsikten kan vara att misskreditera en regering för att underminera förtroendet för den eller dess institutioner. Målet kan även vara att undergräva tilliten till en enskild regeringsledamot, en diplomat, en opinionsbildare osv. I krig har desinformation understundom använts för rent operativa syften.

I praktiken omfattar desinformation att sprida förfalskade och hopdiktade brev, dokument, foton, rapporter, pressreleaser och rykten. Dock skulle inget land tillgripa desinformation i propagandasyfte om sanningen och den aktuella händelseutvecklingen kunde åstadkomma motsvarande effekter, framhåller Martin.

Som propagandainstrument är desinformation av gammalt ursprung. Redan i bibeln kan vi läsa: "Överstepräster och hela rådet sökte få fram något falskt vittnesmål mot Jesus ..." (Matteus 26:59). En annan enskild person som drabbades av desinformation var Alfred Dreyfus. Denna fransk-judiska officerare ställdes inför krigsrätt 1894, dömdes för högförräderi och sändes till Djävulsön men frikändes senare sedan det visat sig att de militära dokument han anklagades för att ha avslöjat för en utländsk regering hade förfalskats av en annan officer.

2. Västerländsk desinformation

Desinformation har använts i många stater i propagandan mot andra länder. Inget land kan sägas ha monopol på denna propagandametod, påpekar Martin. Under första världskriget utnyttjade den allierade pressen och officiella allierade propagandister rykten som var rena påhitt för att utmåla tyskarna som "barbariska hunner". De påstod bl a att tyskarna hade huggit händerna av 50 scouter. Tyskarna kontrade med att påstå att belgarna hade skurit bröstet på alla tyska kvinnor i Bryssel.

Andra världskriget inleddes genom att Hitler utnyttjade en påhittad händelse för att angripa Polen. I motsats till Hitler ansåg Göbbels att lögnerna skulle användas sparsamt och undvikas om det fanns någon risk att de kunde avslöjas.

Även USA har engagerat sig i desinformation. Men USA var inte inblandat i propagandan genom desinformation förrän under andra världskriget. Under detta bedrev de militära underrättelseorganen psykologisk krigsföring som bl a omfattade förfalskning av tidningar. Efter kriget har CIA haft ansvaret för sådana aktioner. Enligt en tidigare anställd har CIA använt "förfalskade dokument i stor utsträckning". Andra fredstida desinformationsaktiviteter av CIA har bl a omfattat att släppa ner

litteratur med ballonger som drev från Taiwan till Kina. Denna utgjordes av flygblad, pamfletter och tidningar som getts ett utseende liknande det material som dissidenter i Kina distribuerat.

3. Sovjetisk desinformation

Men USA:s ansträngningar på desinformationens område får bedömas som matta i jämförelse med Sovjetunionens, menar Martin. Från kommunistiskt håll har man aldrig haft några betänkligheter när det gäller det officiella bruket av upp-diktade historier och lögner, hävdar Martin. Han citerar vad Lenin skrev 1921: "Att säga sanningen är en småborgerlig vana, medan lögnen för oss är berättigad av våra mål."

Särskilt efter andra världskriget har Sovjet enligt Martin bedrivit en världsomfattande desinformationsverksamhet av olika slag. Martin anger flera exempel. I denna har ingått förfalskade eller hopdiktade brev, dokument, telegram, rapporter, pressreleaser och rykten.

Förfalskningarna har vanligen sänts i brev med oläslig underskrift. Inte sällan har de skickats till vänstersympatiserande tidningar i den tredje världen. Som exempel nämner Martin ett förfalskat telegram från USA:s ambassadör i Tokio år 1957. I detta beskrevs planer på att avsätta och mörda den dåvarande indonesiske presidenten Sukarno.

I ett annat förfalskat dokument påstås dr Frank Berry vid USA:s hälso- och sjukvårdsministerium ha rapporterat att 67,3 % av piloter och navigatörer inom det amerikanska flygvapnet skulle vara "alkoholiserade och demoraliserade". Brevet "upptäcktes" i maj 1958, sex månader efter det att Krusjtjev i en intervju uttryckt sin oro över USA:s militära flygberedskap. Brevet publicerades i en östtysk tidning och togs sedermera upp av TASS och PRAVDA.

Enligt Martin bildades Sovjets första direktorat för under-rättelsetjänst 1959 och då inrättades en avdelning D vilken bokstav står för det ryska ordet "dezinformatziya".

Sovjets politbyrå skulle enligt uppgift år 1968 ha antagit ett program som bl a omfattade spridande av falsk information i syfte att splittra USA, dess allierade och tredje världens länder.

Jämte KGB:s egen desinformationsverksamhet har varje kommunistiskt satellitland sin egen underrättelsetjänst som är engagerad i desinformation enligt Ladislav Bittman, tidigare biträdande chef för desinformationsavdelningen inom den tjeckoslovakiska underrättelsetjänsten. Han bor numera i USA. Bittman medgav ansvar för en omfattande desinformationskampanj i Indonesien i vilken chefen för den amerikanska filmimporten i det landet utmålades som en "ugly American", ansvarig för amerikanskt spionage och för att anstifta mord på president Sukarno, hans utrikesminister och hans överbefälhavare. Storbritannien blev indragen i konspirationen och en förfälskning åberopades i syfte att blanda in den brittiska ambassadören i Jakarta.

Östtysklands desinformationsagenter producerade 1965 en bok som uppgavs innehålla namnen på CIA agenter över hela världen. Men minst hälften av namnen var ambassadtjänstemän och andra amerikanska tjänstemän utan någon förbindelse med CIA, hävdar Martin.

Här följer några andra exempel på desinformation som Martin har hämtat från CIA dokument. Ofta är de av dålig kvalitet med felaktigheter i stavning och uttryckssätt. Men enligt någras uppfattning har de förbättrats under senare år.

Ett militärt dokument i vilket man förfälskat namnteckningen på den amerikanske översten Charles J Denholm förekom i en tidning i Beirut 1966. I detta antyds att CIA rekryterat den marockanske generalen Mohammed Oufkir. År 1970 uppmanades CIA och Storbritanniens MI-6 i ett dokument underskrivet med samma förfälskade namnteckning att rekrytera Moshe Dyan. Denna förfälskning flöt upp i en vänstertidning i Israel.

År 1976 förmedlade Londons Sunday Times en historia om ett förfälskat flygpostbrev från Utrikesdepartementet i vilket

detta bad om information om olika sätt att muta europeiska ämbetsmän. Londontidningen avslöjade flygpostbrevet som en förfalskning. TASS tog upp historien men underlät att nämna detta faktum.

Samma år uppenbarade sig en förfalskad version av en fälthandbok för amerikanska armén på en anslagstavla mitt emot den filippinska ambassaden i Bangkok. I detta antyds att infiltration ägt rum i extrema vänsterorganisationer och att dessa skulle användas för att uppnå amerikanska syften i vänliga nationer som befinner sig i fara att erövrats av kommunister. Den förfalskade handboken dök upp igen i spansk press 1978 och i flera andra västeuropeiska länder.

Detta är några exempel på relativt färskas förfalskningar. Sovjets användning av desinformation går tillbaka till mitten av 50-talet. Det finns tecken på att en världsomfattande sovjetisk kampanj i syfte att skapa ökad spänning genom förfalskningar startade år 1957. Drummond citerar ett förfalskat telegram från den amerikanske ambassadören John M Allison i Tokio i vilket han beskriver en plan att störta och mörda den indonesiske presidenten Sukarno. Andra dokument som påstods ha förlorats av statssekreteraren i Istanbul talade om planer att störta den syriska regeringen i maskopi med den libanesiske presidenten Chamoun.

Fram till 1959 var Sovjets förfalskningsoperationer mer tillfälliga. Men det året grundade, som nämnts, KGB:s direktorat för underrättelsetjänst i utlandet avdelning D med en stab på 40-50 specialister på dolda aktiviteter. År 1960 döptes den om till avdelning A för att i början av 1970-talet få högre status och organiseras om längs funktionella och geografiska linjer.

Martin tar inte upp några fall av desinformation riktad mot Sverige. Inom parentes kan dock två exempel nämnas. En rad ledande amerikanska tidningsmän fick i november 1981 telegram från Sveriges ambassadör i Washington i vilket denne "beklagade" den svenska ubåtspolitiken. Och i november 1982 avslöjade den kommunistiska tidningen Proletären ett "hemligt

dokument" enligt vilket SJ gett Nato klartecken att transportera krigsmateriel på svenska tåg från Helsingborg till Storlien. Dessa vapen skulle vara på väg från Västtyskland till norska Bodö.

Under perioden 1972-1975 förekom ingen sovjetisk desinformation gentemot USA. Förklaringen till detta är enligt Bittman att Watergateskandalen och den följande undersökningen av USA:s underrättelseverksamhet försåg såväl amerikanska som utländska massmedier med en sådan mängd för USA skadlig information att förfälskningar inte var nödvändiga.

I slutet av 70-talet och början av 80-talet har Sovjets desinformationskampanj återupptagits som en följd av Sovjets uppfattning att en ny fas inträtt i relationerna mellan USA och Sovjet med hårdare förhandlingar och skarpare ideologiska konflikter, framhåller Martin. Det främsta målet under senare år har varit Europa. Sovjet har på olika sätt försökt förmå Spanien att stå utanför Nato, att begränsa Greklands roll i Nato och att pressa USA att överge neutronbomben.

4. Hur effektiv är desinformation?

Hur effektiv är desinformation som propagandametod? Detta är en svår fråga att besvara men med tanke på de miljoner som läggs ner på denna form av propaganda bör det finnas några tecken på dess effektivitet, menar Martin. Rent logiskt bör desinformation sannolikt vara effektiv när publiken inte behöver övertygas, dvs då den redan instämmer i budskapet. En del undersökningsresultat tyder på att desinformation troligen är effektiv i situationer som kräver snabba och kortsiktiga beslut av mottagarna. Vidare är desinformationen sannolikt effektiv när beslut måste tas omedelbart och det inte finns någon möjlighet att kontrollera fakta, som är sensationella men rimliga.

Holt och Van de Velde anger tre grundregler som bör följas om desinformationen skall bli effektiv. Det falska budskapet måste för det första vara rimligt. För det andra bör det inte finnas något enkelt sätt att kontrollera fakta. Och för

det tredje bör desinformation inte misskreditera en källa som kan komma att spela en viktig framtida roll. Därför får förfalskningar inte kunna spåras till regeringar och de bör endast vara avsedda för en kortsiktig effekt, eftersom de lätt avslöjas, påpekar Martin.

Om det å andra sidan finns en önskan att tro på en förfalskning eller lögn, särskilt när den betraktas som ett "typiskt" beteende hos offret, kan desinformation bli ganska effektiv. Under 1967 års krig mellan Israel och arabstaterna anklagade arabiska massmedier USA för att ha försett Israel med flygskydd och annan hjälp. När det kunde visas att de flygplan som antogs ha gett flygstödet, hade varit i Malta, alltför långt borta för operationen, uppges en arabisk tidning ha svarat: "Det gör ingen skillnad. USA skulle ha hjälpt om det kunnat."

Desinformation blir emellertid sällan effektiv i det långa loppet, dvs om syftet är att åstadkomma en långsiktig attitydförändring. Även om förfalskningarna inte blir vederlagda, blir de i allmänhet osannolika för dem som är neutrala eller objektiva i en fråga om lögnerna inte är karakteristiska för offren för förfalskningarna.

När Bittman vittnade inför den amerikanska kongressens underkommitté förklarade han att i mitten på 60-talet hade det varit mycket svårt att läcka förfalskade dokument till den amerikanska pressen. Han var mycket mera framgångsrik i utvecklingsländer än i USA t ex med några rasistiska uttalanden som tillskrevs senator Barry Goldwater när han bedrev sin kampanj för presidentposten.

5. Hur kan desinformation motverkas?

Hur kan man då motverka desinformation? En del menar att man inte kan vinna "kriget om orden", om man inte använder samma smutsiga metoder som motståndaren. Andra åter anser att med hänsyn till våra demokratiska idéer och principer kan desinformation endast bekämpas med hjälp av sanningen.

President Truman startade 1950 en sanningskampanj mot Sovjet. Han framhöll att kommunisternas propaganda och desinformation måste mötas och övervinnas med ärlig information om frihet och demokrati. Han ansåg att USA måste samordna sina ansträngningar med andra fria folks i en intensifierad kampanj för att främja frihetens sak mot slaveriets propaganda. "Vi måste göra oss hörda över hela världen i en stor sanningskampanj."

År 1981 påbörjade USA en ny sanningskampanj. Man ville möta Sovjets propaganda och desinformation mera kraftfullt men förnekade samtidigt att man själv skulle engagera sig i propagandaaktiviteter. "Det mäktigaste vapen vi har är sanningen", sade Charles Z Wick, direktör för US International Communication Agency, när han startade projektet. Det beskrivs som en multi-mediakampanj för att motverka vilseledande sovjetisk propaganda och desinformation.

Men, understryker Martin, när man motarbetar desinformation genom att avslöja lögner och förfalskningar, löper man risken att desinformationen får ytterligare spridning bland människor som inte tidigare exponerats för den. I många fall kan det därför anses olämpligt att upprepa motståndarens falska budskap. Man kan försöka lösa detta dilemma genom att sprida sannfärdig information om det motståndaren spritt desinformation om, men utan att nämna motståndarens falska budskap.

ISSN 0348-9248

Pris 15 kr

BEREDSKAPSNÄMNDENS SENASTE MEDDELANDE

Mc Combs, Maxwell E m fl övers. Törnqvist, Kurt och Skoglund, Jan	94. Precisionsjournalistik Oktober 1981 (23 s)
Landahl, Per-Axel	95. Beredskapsnämnden och ubåten Mars 1982 (25 s)
Svensson, Jan	96. Forskningsinformation och begriplighet Augusti 1982 (19 s)
Hvitfelt, Håkan	97. Nyhetsvärdering och veten- skapsjournalistik September 1982 (19 s)
Skoglund, Jan	98. Sant och snabbt? September 1982 (26 s)
Lindahl, Rutger och Lundgren, Claes	99. Ett gåtfullt oidentifierat undervattensobjekt November 1982 (15 s)
Picard, Robert George Referat: Törnqvist, Kurt och Skoglund, Jan	100. Effekter av presstöd Februari 1983 (21 s)
Törnqvist, Kurt och Edberg, Anna-Karin	101. Forskningsinformation från Beredskapsnämnden Mars 1983 (23 s)
Lundgren, Claes	102. Efter Hårsfjärden Maj 1983 (33 s)
Elliott, Kim Andrew Referat: Törnqvist, Kurt och Edberg, Anna-Karin	103. Kortvågslyssnares program- preferenser Augusti 1983 (17 s)
Hell, Merit	104. Tidningsutgivning i krig Oktober 1983 (17 s)
Lindahl, Rutger och Lundgren, Claes	105. Sovjets syn på nedskjutningen av det sydkoreanska planet November 1983 (31 s)
Listhaug, Ola Referat: Törnqvist, Kurt	106. Attityder och värderingar i västländer April 1984 (17 s)
Edberg, Anna-Karin	107. Böcker i Beredskapsnämndens bibliotek April 1984 (65 s)
Beredskapsnämndens kansli	108. Psykologiskt försvar, tek- nisk utveckling, sårbarhet Juni 1984 (11 s)
Bullion, Stuart James Referat: Törnqvist, Kurt och Edberg, Anna-Karin	109. Press och utrikespolitik Augusti 1984 (15 s)

Inst.